

(s. 137-169) a V. The Women Who Sacrificed to Mary: The Kollyridians (s. 170-195), které zachycují vývoj feminní problematiky jak ve vztahu k ženám vůbec, tak v kultovní praxi křesťanských heterodoxních proudů.

Závěrečné kapitoly jsou pak věnovány vývoji mariánských dogmat pod vlivem již existující náboženské praxe uctívání Marie jako Matky Boží.

Některé z tezí, kterým je podřízena koncepce celé recenzované práce, mohou být na poli religionistiky nepochybně předmětem polemických úvah, zejména pokud se jedná o tvrzení, že „v mariologii křesťanský génius zachoval a transformoval některé z nejlepších a nejnazeštěnějších myšlenek, které pohanství rozvinulo před ním“ a že „mariologie je pokrokem směrem k jasnějšímu a lepšímu pochopení feminního aspektu božstva a role ženy (female) v historii spásy“ (s. 5). Konstrukce teze v tom smyslu, že kult Bohyně Matky vstoupil do křesťanství v typicky křesťanských kategoriích jako je Ecclesia, duchovní matka křesťanů, nebo jako „druhá Eva“, jejíž božské mateřství je zodpovědné za znovuzrození lidstva, je pak přinejmenším v nesouladu s celou řadou dílčích postulatů jednotlivých kapitol. Jejich nekonzistentnost je patrná zejména ve srovnání s heuristicky velmi zevrubně pojednanými kapitolami VI. From Devotion to Doctrine (s. 196-228) a VII. Mary and the History of Salvation (s. 229-262). Z nich je zřejmé, že křesťanská teologie reagovala na reálnou existenci kultu Marie se zpožděním a mariologická témata pro ni byla druhořadá. Naproti tomu nepochybná popularita mariánského kultu jako kultu mateřské bohyně v obecném smyslu ve sféře žitého křesťanského náboženství (kapitoly III. – VI.) by mohla spíše vést k obecným závěrům, že pozornost věnovaná feminnímu aspektu posvátna vyjádřená v křesťanském náboženství právě kultem mariánským je odvozena od nepominutelné základní lidské zkušenosti sexuální odlišnosti ženy a muže a v odkazu na Mariino mateřství od vztahu matky a dítěte jako univerzálního symbolu. V rámci kultu Marie byla transformována feminní dimenze posvátna založená na primordiálním archetypu panenské mateřské bohyně a v této podobě se prosadila v maskulinně orientovaném křesťanském náboženství.

Charakteristické rysy Marie a jejího kultu se nepochybně vytvářely v procesu vzájemné interakce pozdního helénismu a křesťanství. V tomto období, jež má pro vývoj křesťanství rozhodující význam, je také třeba hledat zdroj kontinuity feminního aspektu posvátna.

IVA DOLEŽALOVÁ

J. Gordon Melton, Encyclopedia of American Religions,

Deitroit – Washington DC –

London: Gale Research Inc.

⁴1993, 1217 s.

J. Gordon Melton, zakladatel a ředitel *Institute for the Study of American Religion*, který detailně mapuje veškeré náboženské dění v Severní Americe, je znám nejen jako autor či spoluautor mnoha studií a knih týkajících se převážně nových náboženských hnutí (připomeňme alespoň knihu *Perspektives on the New Age* z roku 1992, kterou editoval společně s J. Lewisem), ale především jako renomovaný autor reprezentativních encyklopedií a slovníků současných náboženských fenoménů Severní Ameriky, např. *Religious Leaders of America* (1991), *New Age Encyclopedia* (1990) a *Encyclopedia of American Religions*, která je předmětem této recenze (1. vyd. 1987).

Jde o monumentální a v mnoha ohledech grandiózní dílo, členěné do tří částí. V první části jsou dvě studie pojednávající o vývoji náboženství ve Spojených státech a Kanadě. Při popisu náboženské situace od 15. století do současnosti Melton upozorňuje na základní elementy, které určily charakter amerického náboženského života: přístěhovalectví (ovlivňující náboženský život etnicko-nacionálně), ideál náboženské svobody (souvisící s náboženskou tolerancí), proselytismus (založený na svobodném získávání nových stoupenců; možnost svobodně vytvářet nové náboženské útvary a misijně působit) a denominatismus. (Melton tuto stránku amerického náboženského života vyjadřuje následovně: „Denominace jsou stabilní primárně ná-

boženská sdružení vznikající ve společnostech, které nejsou ovládnány jedinou dominantní náboženskou strukturou. Ve společnostech, kde je církev propojena se státem, existuje jen jedno 'náboženství' a může zde být množství odchýlených 'sekt'. Ve svobodné společnosti existuje množství více či méně mezi sebou soutěžících náboženských organizací a v žádné z nich není většina populace." Tyto základní principy náboženského života ve Spojených státech vedou k náboženskému pluralismu, který je vlastním jádrem celé encyklopedie.

Jestliže v první části knihy jde o poměrně obecný popis americké náboženské historie, v části druhé se tento vývoj konkretizuje podle náboženských tradic a příbuzností (proto jednotlivé proudy nesou název „family“; toto v mnohém inspirativní označení proto dále ponecháváme).

Podle Meltona je v Severní Americe dvacet rodin: západní liturgická rodina (katalicismus, anglická tradice a starokatolicismus), východní liturgická rodina (pravoslaví a ne-chaldejské ortodoxní církve, jako je např. arménská církev), luteránská rodina, reformovaná presbyteriánská rodina (především kongregacionalismus), pietisticko-methodistická rodina (moravští bratři, metodismus včetně afroamerického), rodina svatosti (zdůrazňuje etický perfekcionalismus, jehož kořeny leží u Johna Wesleyho, z poválečných hnutí sem patří např. stoupení Glenna Griffitha), letniční (pentekostální) rodina (její tradice je ve Spojených státech zvláště bohatá), evropská rodina svobodné církve (mennonité, kvakeři), baptistická rodina, nezávislá fundamentalistická rodina (charakteristická především „návratem k Bibli“ a snahou obnovit způsob života prvních křesťanů), adventistická rodina (Adventisté sedmého dne, Svědci Jehovovi, apod.), liberální rodina (zdůrazňuje racionalitu, individualismus a osobní zodpovědnost jedince; patří sem např. liberalismus, skepticizmus, ateismus), rodina Svatých posledních dnů (mormoni), komunitní rodina (její tradice zahrnuje např. tábory a ve Spojených státech má bohatou historii, do které patří mimo jiné komunalismus kontrakultury 60. let tohoto století), Křesťanská věda – metafyzická rodina (vedle Křesťanské vědy sem patří New Thought), rodina spiritualistická,

psychická a New Age (mj. zahrnuje swedenborgiánské skupiny, spiritismus, UFO, skupiny využívající drogy k náboženské praxi), rodina starodávné moudrosti (rosekručníci, theosofie, hnutí I Am), rodina magie (zahrnuje také čarodějnictví, novopohanství, woodoo, satanismus), rodina Středního východu (judaismus, islám, sufismus, zoroastrismus, Bahá'í, atd.) a Východní rodina (především hinduismus, sikhismus, buddhismus). U každé z těchto tradic je podán krátký výklad její historie, zvláště pak s ohledem na její působení v Severní Americe. Připojen je i krátký přehled literatury, která o dané tradici pojednává.

Nejobsáhlejší částí encyklopedie je třetí, slovníková část, která přináší přehled konkrétních skupin – církví, sekt, kultů a dalších náboženských společností. Ty jsou utříděny podle příslušnosti k jednotlivým „rodinám“ tak, jak byly vymezeny v druhé části knihy. Do zvláštních podkapitol jsou zahrnuty křesťanské skupiny, které nelze zařadit pod žádnou „rodinu“ (patří sem mj. Rodina, známá též jako Rodina lásky či Boží děti, ale zařazeny jsou i homosexuálně orientované církve, např. Sarum Episcopal Church, nebo také Gay Atheist League of America) a neklasifikované náboženské skupiny (např. Kennedy Worshipers nebo The Nudist Christian Church of the Blessed Virgin Jesus).

Čtvrté vydání přináší informace celkem o 1 730 skupinách, které existovaly v roce 1992 (první vydání z r. 1977 informovalo o 1 200 skupinách). Vedle názvu a adresy skupiny je krátce popsána její nauka a historie (včetně struktury organizace, vydávaných periodik a počtu členů). Některá z hesel všechny tyto údaje pochopitelně neobsahují (tak je tomu především u skupin používajících k náboženské praxi psychedelické látky nebo hlásících se k satanismu). Je nutno říci, že encyklopedie obsahuje také hesla o skupinách, které již dnes nevykazují činnost.

Závěrečné části encyklopedie tvoří geografický index, ve kterém jsou podle jednotlivých států USA a kanadských provincií uvedeny skupiny, u kterých je známa adresa.

Připravit k vydání podobnou encyklopedii vyžaduje jistě mnoho úsilí a je škoda pohovořit o ní jen na několika málo řádcích. Cenná však může být i krátká informace o ní.

Encyklopedie totiž kromě množství faktických údajů obsahuje řadu impulsů k zamyšlení nad mnoha důležitými obecnými problémy studia náboženství. Některé z nich uvádí Melton v předmluvě k prvnímu vydání – problém použití kategorií církev, sekta, kult (zde je autor inspirován především E. Troeltschem), pojmu kněz, guru, pastor (to zvláště v synkretických tradicích činní velké potíže), otázka začlenění skupiny do určité „rodiny“ (tedy problém významnosti určitých odlišností) apod.

Encyklopedie amerických náboženství, kterou ve spolupráci se svými spolupracovníky připravil k publikování J. Gordon Melton, je dílo v mnoha směrech přínosné a nemělo by chybět v žádné z odborných knihoven.

DUŠAN LUŽNÝ